

α σ τ ι κ ό ς

Ιούνιος 2005 - τεύχος 19

τ ο μ ε α ς

partizani vs cetnici!

**1995-2005: μνήμη και ιστορία
μίσος ταξικό για την ελληνοσερβική φιλία**

Editorial

Αστικός ή εννοιολογικό τρίγωνο;

Μια απαραίτητη διευκρίνιση: Ο αστικός τομέας δεν είναι έντυπο της αστικής τάξης. Το επίθετο "αστικός" αναφέρεται στις συνθήκες της πόλης, στη μητρόπολη, στο λεγόμενο κοινωνικό εργοστάσιο ή κάτεργο. Από εκεί προερχόμαστε και εκεί κινούμαστε. Θα μπορούσαμε για την αποφυγή παρεξηγήσεων να χρησιμοποιούμε τα διακριτά επίθετα "αστικός" ή "αστεακός" (και όχι αστακός!). Αλλά δεν θα το κάνουμε. Σε πολλές γλώσσες υπάρχουν διαφορετικά επίθετα για τη μπουρζουαζία και το άστυ. Αυτά...

Το παρόν έντυπο θα το βρείτε σε πολιτικούς χώρους και στέκια της Αθήνας και άλλων πόλεων, και βέβαια σε τραπεζάκια εκδηλώσεων ή συζητήσεων.

Η καταστροφή της πολυεθνικής κοινωνίας

Δεν ξεκνάμε - δε συγκωρούμε;

Φέτος συμπληρώνονται 10 χρόνια από το τέλος του πολέμου στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Κάθε αναφορά στο παρελθόν και το παρόν της πρώην Γιουγκοσλαβίας, αποτελεί ελάχιστη συνεισφορά στη μνήμη, πολύ μικρή για μια τέτοια αιματηρή ιστορία.

Δέκα χρόνια λοιπόν: είναι πολλά ή λίγα; Εξαρτάται από ποιά σκοπιά το βλέπει κανείς. Η αμνησία έχει πάντα την ίδια βαρύτητα ανεξάρτητα χρόνου. Το πιο σημαντικό ίσως είναι να θυμόμαστε την (ουσιαστική) απουσία ενδιαφέροντος και λόγου την περίοδο του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία (1991-1995) από την πλευρά του αντιεξουσιαστικού χώρου στην Ελλάδα. Τα θύματα και οι επιζήσαντες των μετώπων κατάλαβαν καλύτερα από εμάς, τι σημαίνει η καταστροφή μιας πολυεθνικής κοινωνίας. Τι σήμαιναν η πολυπολιτισμική άμυνα των πολιορκούμενων θυλάκων, π.χ. του Σεράγεβο ή της Τούζλα. Γνωρίζουμε όμως τι ήταν και από που προέκυψε αυτή η κοινωνία; Αυτό απαιτεί ενδιαφέρον και μελέτη. Όπως έχει γραφτεί σε προηγούμενα τεύχη και άλλα συντροφικά έντυπα, το γιουγκοσλαβικό σφαγείο ήταν ένα εργαστήριο σημασιών και πρακτικών, καθοριστικής σημασίας για το παρόν και το μέλλον του ταξικού ανταγωνισμού σε διεθνές επίπεδο.

Τα τελευταία χρόνια κάθε άνοιξη και καλοκαίρι, όταν οι καιρικές συνθήκες το επιτρέπουν, ειδικοί του ΟΗΕ ανακαλύπτουν στα δάση γύρω από την πόλη Σρεμπρένιτσα ομαδικούς τάφους με εκατοντάδες λείψανα μουσουλμάνων. Σ' αυτά τα δάση, τον Ιούλιο του 1995, έδρασαν με την ανοχή των ειρηνευτικών δυνάμεων του ΟΗΕ οι σερβοφασίστες του Μλάντιτς και κάποιοι από την Ελληνική Εθελοντική Φρουρά της Βοσνίας. Οι ανακαλύψεις των ομαδικών τάφων, όπως και τότε η σφαγή 8.000 μουσουλμάνων, περνάνε πάντα στα ψιλά των ελληνικών εφημερίδων. Μήπως επειδή βρωμάει ελληνική εμπλοκή; (Για περισσότερα βλ. το βιβλίο "Σρεμπρένιτσα", έκδοση Carthago-αντισχολείο). Αμφιβάλλουμε αν η ελληνική κοινωνία θα ένιωθε τύψεις για τη φιλία της προς τους σερβοφασίστες και τα εγκλήματά τους.

Στις αρχές της δεκαετίας του '90, κατά τη διάρκεια του πολέμου στην Κροατία και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, όπως και αργότερα με τον πόλεμο στο Κόσσοβο, οι στυλοβάτες της ελληνοσερβικής φιλίας (ΜΜΕ, κόμματα, think tank, ΜΚΟ κ.α.) πλαστογραφούσαν συστηματικά την κοινωνική ιστορία της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν από τη μία η επιμονή των ελληνικών μήντια σχετικά με το φασιστικό παρελθόν των κροατών και

τρικάκι που πετάχτηκε σε αθήνα, θεσσαλονίκη και άλλες πόλεις

**ΚΑΤΩ Ο
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ
ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ
ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ**

τον ρόλο των "Ουστάζι" ως συνεργάτες των ναζί στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, και από την άλλη η θετική πάντα αναφορά στους σέρβους παραστρατιωτικούς "Τσέτνικ". Σε σημείο, που οι τελευταίοι όπως και ο δολοφόνος Μιλόσεβιτς παρουσιάζονταν ως θύματα και αμυνόμενοι. Μετά από χρόνια, στην ανατολή του 21ου αιώνα, και μπροστά στα διακρατικά παζάρια που παίζονται στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, η ελληνική φωνή προσέχει περισσότερο τα λόγια της. Κατόπιν εορτής και πάνω στα εκατοντάδες χιλιάδες πτώματα που προκάλεσε η σερβική δολοφονική μηχανή (με την υλική και ηθική συμπαράσταση των ελλήνων), σήμερα όλοι μπορούν να το παίζουν πιο ανθρωπιστές, όπως οι έλληνες επενδυτές στα Βαλκάνια. Π.χ. ο δικηγόρος Λυκουρέζος, που τότε δήλωνε πως θα υπερασπισθεί στο διεθνές δικαστήριο τον καταζητούμενο ακόμη σερβοβόσνιο στρατηγό Μλάντιτς, το έχει ρίξει στην εξυγίανση του ελληνικού ποδοσφαίρου.

Για την ιστορία λοιπόν: οι Τσέτνικ του Ντράζα Μιχαήλοβιτς δεν ήταν παρά μια υπερεθνικιστική ομάδα σέρβων μοναρχικών, οι οποίοι στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής της Γιουγκοσλαβίας, συμμετείχαν ενεργά στην εξόντωση των σέρβων εβραίων και 80.000-100.000 μουσουλμάνων. Ιδεολογία τους ήταν (και είναι) να φτιάξουν μια εθνικά ομοιογενή, μοναρχική Μεγάλη Σερβία.

Αφού αρχικά αντιστάθηκαν στη Βέρμαχτ (όπως και ο δικτάτορας Μεταξάς ενάντια στους ιταλούς), σταμάτησαν τη δράση τους κατά των γερμανών στα τέλη του 1941 και λίγο αργότερα άρχισαν να ενεργούν κατά των κομμουνιστών παρτιζάνων. Έκτοτε συνεργάζονταν επίσημα με τη Βέρμαχτ κατά των πολυεθνικών ανταρτών του Τίτο, για να εμποδίσουν την ανάληψη της εξουσίας από τους κομμουνιστές. Στην εξέλιξη του πολέμου όμως οι παρτιζάνοι κατάφεραν αποφασιστικά χτυπήματα στη Βέρμαχτ και τους συμμάχους τους.

Ο Βόισλαβ Σέσελι, αρχηγός του Σερβικού Ριζοσπαστικού Κόμματος τη δεκαετία του

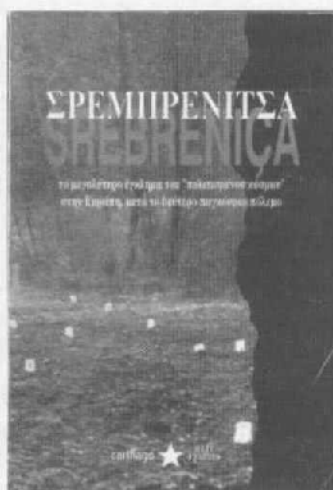
'90, υιοθέτησε την παράδοση των Τσέτνικ και οργάνωσε ομώνυμες παραστρατιωτικές ομάδες, που έδρασαν στη Βοσνία στο διάστημα 1992-1995. Μαζί με άλλες παραστρατιωτικές συμμορίες έκαναν τη βρώμικη δουλειά των εθνικών εκκαθαρίσεων. Το κόμμα αυτό έχει στενές επαφές με νεοφασίστες στην ανατολική και δυτική Ευρώπη. Τον Οκτώβριο του 1998 ο Λεπέν έστειλε στο Βελιγράδι έναν απεσταλμένο του, για να δηλώσει δημόσια την υποστήριξή του στον Σέσελι. Δεν ήταν ο μόνος. Η ελληνοσερβική φιλία εκφράστηκε σε καλλιτεχνικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο, με τη διοργάνωση διαδηλώσεων και συναυλιών αλληλεγγύης, με τη φιλοξενία στην Ελλάδα μόνο σερβοβόσνιων παιδιών και με την αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας.

η ελληνική σημαία δίπλα στο εθνικιστικό σήμα των σέρβων. Ο σταυρός με τα 4C σημαίνει: "μόνο η ενότητα θα σώσει τους σέρβους".

Ας γυρίσουμε όμως πίσω στην ιστορία. Στη διάρκεια του 2ο παγκοσμίου πολέμου, στο έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβίας, διεξάγονταν δύο πόλεμοι ταυτόχρονα. Ο ένας ήταν το αντάρτικο εναντίον των δυνάμεων κατοχής μετά τη γερμανο-ιταλική εισβολή την άνοιξη του 1941. Στο αντάρτικο, που ήταν οργανωμένο κυρίως από το κομμουνιστικό κόμμα Γιουγκοσλαβίας (ΚΚΓ), συμμετείχαν σέρβοι, κροάτες, σλοβένοι, αλβανοί, μακεδόνες, εβραίοι και μουσουλμάνοι. Ο δεύτερος πόλεμος ήταν εναντίον των ντόπιων φασιστών, που διεξήγαγαν έναν εθνικιστικό εμφύλιο πόλεμο. Τέτοιες παρατάξεις ήταν οι κροάτες φασίστες Ουστάζι, οι σέρβοι μοναρχικοί Τσέτνικ, καθώς επίσης αλβανικές και μουσουλμανικές μονάδες υποστήριξης των ναζί. Η αντιπαλότητα μεταξύ Ουστάσι και Τσέτνικ δεν τους εμπόδιζε να πραγματοποιούν από κοινού σφαγές μουσουλμάνων, εβραίων και ρόμα. Στον

πόλεμο σκοτώθηκαν συνολικά 1 εκατ. άνθρωποι από 16 εκατ. πληθυσμού.

Επομένως το κίνημα των παρτιζάνων είχε διπλή σημασία: από τη μία ήταν μια μορφή κοινωνικής απελευθέρωσης μέσω μιας ομοσπονδιακής ένωσης βαλκανικών λαών, και από την άλλη ήταν ενάντια στη δημιουργία εθνικά ομοιογενών εθνικών

κρατών. Και εδώ πρέπει να τονίσουμε, ότι οι αντάρτες επικράτησαν των κατοχικών δυνάμεων και των εθνικιστών χωρίς τη βοήθεια *ούτε* των δυτικών συμμάχων *ούτε* της Σοβιετικής Ένωσης.

Ο πολυεθνικός αγώνας οδήγησε, μετά την απελευθέρωση το 1945, στην ίδρυση της Ομοσπονδιακής Λαϊκής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Η κομματική ελίτ, που είχε τον έλεγχο του καθεστώτος, προήλθε από τα ηγετικά στελέχη των παρτιζάνων.

Το νέο κράτος δεν ήταν ένα *“τεχνητό προϊόν”*, όπως σκόπιμα ισχυρίζονται συχνά οι εθνικιστές και οι δημοσιογράφοι, για να δικαιολογήσουν τη μετέπειτα διάλυση της χώρας με βάση τη θεωρία περί “σύγκρουσης πολιτισμών”. Αντίθετα επρόκειτο για ένα πολιτικό σχέδιο, που (καλώς ή κακώς) βασιζόταν σε μια ευρεία κοινωνική συγκατάθεση και το οποίο δεν ήθελαν οι ηττημένες εθνικιστικές δυνάμεις. Η ανοικοδόμηση της χώρας και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου ήταν ιδιαίτερα δύσκολα λόγω των καταστροφών από τον πόλεμο.

Η αναφορά στα παραπάνω δεν εκθειάζει κανενός είδους κρατισμό, ούτε τον υπαρκτό σοσιαλισμό ως μοντέλο χειραφέτησης. Το κράτος είναι εχθρός μας. Αντίθετα μιλάμε για τη γνώση της κοινωνικής ιστορίας και τη χρήση της στην πολιτική μας δράση. Πρέπει να τη γνωρίζουμε, για να είμαστε σε θέση να

καταλάβουμε τη γένεση, την ιστορική πορεία και τη διάλυση της πολυεθνικής κοινωνίας. Για να καταλάβουμε την ιστορική σημασία ενός “εργαστηρίου”, όπως είπαμε στην αρχή.

Για την κοινωνική ιστορία λοιπόν, κλείνουμε με το γράμμα ενός αναγνώστη στην εφημερίδα “Οσλομποτζένιε” του Σεράγεβο, το 1994, στη διάρκεια της πολιορκίας:

“Να γιατί οι ισχυρισμοί ορισμένων τέως φίλων μας που δηλώνουν ότι “έπεσαν έξω για τη Βοσνία”, μας προκαλούν μόνο ένα θλιμμένο χαμόγελο. Θλιμμένο, επειδή πιστεύαμε ότι ήταν φίλοι μας, ενώ δεν ήταν. Χαμόγελο, επειδή δεν έπεσαν έξω αυτοί οι Ευρωπαίοι για τη Βοσνία, αλλά μάλλον η Βοσνία για αυτούς.

Όσο για μένα, είναι καλό που γυρνάω μια ώρα αρχίτερα στο “φονταμενταλιστικό” Σεράγεβο, όπου θα μπορώ να συζητήσω άνετα για όλα αυτά με τους Βόσνιους φίλους μου ανεξάρτητα θρησκείας και ίσως κάθε “εθνικού αισθήματος”. Και θα είναι αρκετές μερικές κουβέντες, μια και για μας το πρόβλημα δεν είναι αυτό. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε είναι πολύ πιο σοβαρές. Αρχίζει ο τρίτος χειμώνας στο μισοπεθαμένο Σεράγεβο, και πρέπει να επιζήσουμε. Να επιβιώσουμε όχι μόνο για εμάς τους ίδιους, αλλά και για τα παιδιά μας στα οποία πρέπει να διδάξουμε τη λογική της ζωής στο θαυμαστό και μεγάλο Σεράγεβο, που πιθανόν δεν θα επαναληφθεί πια σε καμιά άλλη εποχή και σε κανένα άλλο μέρος”.

Οι μύθοι του φορντισμού

Ο φορντισμός ήταν αφενός η επέκταση της σειριακής παραγωγής διαρκών καταναλωτικών αγαθών χωρίς εργατική τάξη με την παραδοσιακή έννοια. Δηλαδή με την έννοια του υπερήφανου για το επάγγελμά του ειδικευμένου εργάτη και της εργατικής τάξης σαν "στρατόπεδο" κουλτούρας, με τους δικούς της ανδρικούς χορούς, τους δικούς της γυμναστικούς συλλόγους και με τους δικούς της συλλόγους περισυρόφρων. Ο αρσενικός εργάτης της γραμμής συναρμολόγησης που έχει σύζυγο και μικρο-οικογένεια, δεν είναι κάτι το «φυσικό»: ο εργάτης αυτός έπρεπε αναγκαστικά να κατασκευασθεί. Μπορούμε να μελετήσουμε λεπτομερέστερα το ιστορικό παράδειγμα της αυτοκινητοβιομηχανίας Ford. Σ' αυτήν ανήκε ένα νέο είδος εργασιακής πειθαρχίας και κατασκευής κατοικιών, όπως επίσης η επιβολή της μικρο-οικογένειας και του διαχωρισμού της εργασίας με βάση το φύλο... Υπό επιτήρηση βρισκόνταν ακόμη και η ηθική και η υγιεινή. Το γεγονός ότι αυτή η οικογένεια διαθέτει ψυγείο, κεντρική θέρμανση και αυτοκίνητο, δεν προβλεπόταν εξ αρχής, απεναντίας ήταν αποτέλεσμα αγώνων. Απ' αυτούς τους αγώνες εξασφαλίστηκαν για τους προλετάριους η συνέχιση καταβολής του μισθού σε περίπτωση ασθένειας, το επίδομα ανεργίας, η σύνταξη, η προστασία έναντι απόλυσης κτλ.

Οι εργάτες/ριες της γραμμής συναρμολόγησης ήταν κατά κανόνα άνθρωποι από την ύπαιθρο, εργάτες πρώτης γενιάς (οι μηχανικοί αποκαλούσαν τη γραμμή συναρμολόγησης "χαλινάρι των αγροτών"). Τα παιδιά τους δε γίνονταν πλέον εργάτες στην αλυσίδα συναρμολόγησης, αλλά τουλάχιστον ειδικευμένοι εργάτες, συχνότερα όμως υπάλληλοι, ή ήταν σε θέση ακόμα και να σπουδάσουν.

Γι' αυτό το λόγο για να αναπαράγεται αυτή η τάξη (και ταξική σύνθεση), χρειάζεται τη συνεχή εισροή «αγροτών». Οι αγρότες αυτοί «απελευθερώνονταν» προς τη βιομηχανία αφενός μέσω του εξορθολογισμού της αγροτικής οικονομίας. Αφετέρου ήταν μετανάστες. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '70 του προηγούμενου αιώνα, οι γραμμές συναρμολόγησης (πέρα από τις υπέργειες και υπόγειες οικοδομικές κατασκευές) ήταν ο κύριος σκοπός της μετανάστευσης της εργασίας¹.

Η δεκαετία του '50 του 20ου αιώνα ήταν μια περίοδος σφοδρών κοινωνικών αλλαγών. Το 1950 στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (ΟΔΓ) υπολογίζεται ότι υπήρχαν ακόμη 1,15

εκατομμύρια «εργαζόμενοι στην αγροτική και δασική οικονομία» συν 4 εκατ. συμβοηθούντα οικογενειακά μέλη. Μέχρι το 1977 είχαν μειωθεί σε 0,24 και 1,4 εκατ. αντίστοιχα. Ταυτόχρονα ο αριθμός των απασχολούμενων στη βιομηχανία ανέβηκε από 8,4 εκατ. το 1950 σε 13 εκατ. το 1970. Οι υψηλοί μισθοί κατακτήθηκαν μόλις τη δεκαετία του '70, το δυτικογερμανικό οικονομικό θαύμα του '50 βασίστηκε σε μισθούς βιομηχανικών εργατών κάτω του ενός έως το πολύ δύο μάρκων!

Η μετανάστευση ήταν επίσης πάντα σημαντική για τη χρηματοδότηση των συστημάτων πρόνοιας. Οι "Gastarbeiter" πλήρωναν ουσιαστικά περισσότερη ασφάλιση για σύνταξη και ασθένεια, απ' ότι έπαιρναν πίσω. Δεύτερον οι μετανάστες/ριες και όσοι έρχονταν από την ύπαιθρο στη βιομηχανία διαμόρφωσαν ευνοϊκά την ηλικιακή πυραμίδα. Η ασφάλισεις για σύνταξη και ανεργία απέκτησαν τόσο μεγάλα πλεονάσματα, ώστε μ' αυτά χρηματοδοτήθηκαν π.χ. προγράμματα οδοποιίας στη δεκαετία του '60.

Η όλη δομή της ταχείας επέκτασης της μισθωτής εργασίας, της κοινωνικής διαστρωμάτωσης της εργατικής τάξης, του τρόπου κατανάλωσης, του μοντέλου των δύο φύλων (μικρο-οικογένεια), της υπερβολικά γρήγορης αύξησης του βιοτικού επιπέδου κτλ. κεντράρεται γύρω από έναν πολύ συγκεκριμένο τρόπο παραγωγής (ακραίος καταμερισμός της εργασίας, μαζική χρήση κεφαλαίου, μεγάλα εργοστάσια): η έκρηξη της παραγωγικότητας της βιομηχανικής εργασίας είναι η καπιταλιστική βάση αυτής της κοινωνικής δομής.

Ενώπιον των καταστροφών που έχει προκαλέσει στις ταξικές σχέσεις ένας 30ετής πόλεμος από τα πάνω, η νοσταλγία για τη χρυσή εποχή του καπιταλισμού είναι αρκετά κατανοητή, αλλά πολιτικά μοιραία. Πίσω απ' αυτή τη νοσταλγία κρύβονται πολλές λανθασμένες αντιλήψεις (η παραπάνω φάση δεν ήταν τόσο μακριά, ούτε τόσο χρυσή, και δεν ίσχυε για όλους κτλ.) και μια κεντρική σύγχυση: ούτε το κοινωνικό κράτος παρήγαγε την εργατική τάξη, ούτε οι εργάτες κατέκτησαν το «κοινωνικό κράτος»! Το τελευταίο ήταν η αντίδραση

στους αγώνες τους, η απόπειρα να τους πιάσουν εκ νέου και να τους συμπεριλάβουν με παραγωγικό τρόπο. Και τί εννοούν κάποιοι, όταν σήμερα θρηγνούν για την εξαφάνιση της εργατικής τάξης; Παγκοσμίως υπάρχουν τόσοι πολλοί βιομηχανικοί εργάτες όσο ποτέ άλλοτε στην ιστορία. Κάτι τέτοιο λουπόν δεν μπορεί να λέγεται. Ο Κρακάνοβ από τη δεκαετία του '20 και Αντόρνο στα τέλη της δεκαετίας του '30, έθιξαν τη διαπίστωση, ότι η εργατική τάξη δε σχηματίζει πια ένα «στρατόπεδο» με τη δική της

κουλτούρα και τις δικές της αξιακές παραστάσεις. Αυτό σχετίζεται και με μια νέα σύνθεση της εργατικής τάξης σύμφωνα με τους κλάδους παραγωγής. Οι μεταλλωρύχοι έχαναν σαφώς σε βαρύτητα, ενώ οι εργάτες της αυτοκινητοβιομηχανίας αποκτούσαν όλο και περισσότερη. Επί πολλές γενιές

οι κοινότητες των εργατών δεν ήταν κάτι εφάμιλλο, κατασκευάζονταν (και συνεχώς καταστρέφονταν) μέσα από τη μετανάστευση, την οικογενειακή, πολεοδομική και στεγαστική πολιτική. Η μουσική τους τις τελευταίες δεκαετίες ήταν μάλλον το rock 'n' roll, ο Jimi Hendrix, οι Iron Butterfly. Οι νεολαιίστικες υποκουλτούρες, όπως π.χ. οι Skinheads, που προσπάθησαν να επανα-εφεύρουν την εργατική κοινότητα και να αμυνθούν κατά του «εχθρικού έξω κόσμου», αναζητούσαν το παρελθόν.

Σε πείσμα κάθε νοσταλγίας, η «χρυσή εποχή» του καπιταλισμού δεν ήταν ένα σταθερό μοντέλο, αλλά ένα πολύ ασαφές ιστορικό στάδιο περάσματος. Το παγκόσμιο οικονομικό πλαίσιο, η συμφωνία του Bretton Woods, δεν ήταν μια «σταθερή κοσμο-οικονομική τάξη», αλλά ένας σαρθρός συμβιβασμός². Οι ΗΠΑ επέβαλλαν τα συμφέροντά τους ενάντια στο σχέδιο του Κέινς, που προσπαθούσε μάλλον να εφαρμόσει τα συμφέροντα του παγκόσμιου συνολικού κεφαλαίου, και έκαναν το δολλάριο διεθνές αποθεματικό νόμισμα. Ήταν σε θέση για κάτι τέτοιο, επειδή η ανάπτυξη της παραγωγικότητάς των ΗΠΑ στο πρώτο μισό του προηγούμενου αιώνα στάθηκε μοναδική. Όμως από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '50, αυτή η ανάπτυξη της παραγωγικότητας επιβραδύνθηκε και αυξήθηκε το έλλειμμα του εξωτερικού εμπορίου: οι ΗΠΑ πλήρωναν αυτό το έλλειμμα με δολάρια, τα οποία ύστερα συσσωρεύονταν δηλ. κυκλοφορούσαν παγκοσμίως. Έτσι το Bretton Woods έπαιρνε τον στραβό δρόμο όλο και περισσότερο. Στις αρχές της δεκαετίας του '70 η αμερικανική κυβέρνηση έλυσε τον δεσμό του δολλαρίου με τον χρυσό και απελευθέρωσε τη συναλλαγματική ισοτιμία του. Έκτοτε η τιμή του δολλαρίου εξαρτάται από το πόση «εμπιστοσύνη έχουν οι διεθνείς χρηματαγορές» απέναντι στην πολιτική της αμερικανικής

κυβέρνησης, στη σοφία της αμερικανικής κεντρικής τράπεζας και στην ισχύ του στρατού των ΗΠΑ. Πάνω σ' αυτή την (εύθραυστη) βάση οι ΗΠΑ δεσποζουν σήμερα όπως και παλιότερα στο καπιταλιστικό κοσμοσύστημα, και με τα ελλείμματα στο εμπορικό τους ισοζύγιο αγοράζουν τα εμπορεύματα όλου του κόσμου, ειδικά των «εξαγωγικών οικονομιών» της Γερμανίας, της Ιαπωνίας και της Κίνας³.

Το πιο σημαντικό όμως επιχείρημα ενάντια σε κάθε νοσταλγία για τη χρυσή εποχή του καπιταλισμού, είναι το εξής: η ίδια η εργατική τάξη προκάλεσε κρίση στον φορντισμό - και γι' αυτό το λόγο δεν υπάρχει δρόμος επιστροφής.

Το επαναστατικό κίνημα 1968/69

Για πολύ καιρό το επίσημο εργατικό κίνημα κοίταγε απ' υψηλού τη «φορντιστική ταξική σύνθεση»: οι άνθρωποι αυτοί δεν είχαν «σωστό» επάγγελμα, ήταν συχνά μετανάστες, δεν είχαν «ταξική συνείδηση». Και η «Νέα Αριστερά» επίσης δεν ήταν σχετικά τόσο νέα. Τη δεκαετία του '60 μαινόταν μια σκληρή συζήτηση, για το εάν ένας εργάτης με ψυγείο μπορεί να θεωρείται ακόμη εργάτης, για το εάν δεν έγινε «μεσαίο στρώμα». Για τους μεν (επίσημο εργατικό κίνημα) οι συγκεκριμένοι εργάτες είχαν πολύ λίγη ταξική συνείδηση, για τους δε (νέα αριστερά) ήταν πολύ καταναλωτές. Για την επανάσταση πάντως αυτός ο κόσμος δε φαινόταν να αξίζει. Όμως στα τέλη του '60 ακριβώς αυτή η ταξική σύνθεση εξερράγη: Οι εργάτες και οι εργάτριες επαναστατούσαν κατά της εργασίας, οι φοιτητές διαδήλωναν κατά του πολέμου στο Βιετνάμ, κατά των πανεπιστημίων και γενικά κατά του «συστήματος», οι νεολαίοι έκαναν καταλήψεις σπιτιών, οι γυναίκες κατακτούσαν το δικό τους εισόδημα. Το παγκόσμιο επαναστατικό κίνημα του 1968 έδρασε προς τα μπρος - σε αντίθεση π.χ. με τις σοσιαλιστικές ιδέες ή τις κουλτούρες των skinhead: το πρώτο ενδιαφέρον του εργάτη είναι να μην είναι πια εργάτης!

Η φορντιστική μικρο-οικογένεια έφτασε σε κρίση σε όλα τα επίπεδα: περισσότερος μισθός - λιγότερη εργασία στο εργοστάσιο. Οι γυναίκες αρνούνται να αποκτήσουν τόσα πολλά παιδιά και σε τόσο μικρή ηλικία. Η οικογένεια δε θεωρείται πια ως ανώτατη ηθική αξία. Οι κατώτατες μισθολογικές ομάδες των γυναικών καταπολεμούνται. Το μισθολογικό επίπεδο εναρμονίζεται, τα χάσματα μειώνονται. Σε μια γενική πολιτικοποίηση της κοινωνίας θα προκύψουν ισχυρότερες και μεγαλύτερες κοινωνικές σχέσεις: πρωτοβουλίες πολιτών, κέντρα νεολαίας κτλ.

Ο δανεισμός μπορεί να αναβάλει την κρίση - αλλά και να την παρατείνει

Εν μέρει κατακτήθηκαν άμεσα υψηλότεροι μισθοί και καλύτερες κοινωνικές παροχές, εν μέρει

επεκτάθηκαν τα συστήματα πρόνοιας, με σκοπό να φυλακίσουν πάλι τις ανταρσίες. Πάντως το κοινωνικό κράτος στη Δυτική Ευρώπη πέτυχε το επίπεδο ανάπτυξης που συνδέεται σήμερα με τη «χρυσή εποχή», μόλις στα μέσα του '70 και αυτό σαν αντίδραση στους ταξικούς αγώνες. Από την εξέλιξη αυτή προέρχεται το δημόσιο χρέος. Στις μητροπολιτικές χώρες η πολιτική ήττα της εργατικής τάξης προχώρησε με αυξανόμενο βιοτικό επίπεδο μέχρι και τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '80. Η εργασία έγινε ακριβότερη, κυρίως ανέβηκε ο «δεύτερος μισθός» των εργατών (επίδομα αδείας, 13ος μισθός, επίδομα τέκνων κτλ. - οι θρηνούμενες σήμερα «συμπληρωματικές αμοιβές»!).

Αμέσως όμως συνήλθε και η αντεπίθεση - το σήμα έδωσε το πραξικόπημα στη Χιλή στις 11 Σεπτέμβρη 1973. Στα τέλη της δεκαετίας του '70 η κεϋνσιανή πολιτική των δημοσίων δαπανών θα αντικατασταθεί σιγά-σιγά από την πολιτική του πληθωρισμού. Τα υψηλά επιτόκια οφείλουν να φρενάρουν το χρέος. Αυτή η πολιτική θα οδηγήσει σε ένα απότομο ξέσπασμα της κρίσης στις αρχές του '80 (χρεωκοπίες επιχειρήσεων, διπλασιασμός της ανεργίας, «κρίση των συστημάτων πρόνοιας»). Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 το «κράτος πρόνοιας» γίνεται υπεύθυνο για την καπιταλιστική κρίση στις μητροπόλεις και δέχεται επίθεση. Η πρόσβαση σε έμμεσες μισθολογικές παροχές όπως επίδομα ανεργίας, πρόωρες συντάξεις κτλ. επιδεινώνεται, οι ίδιες οι παροχές βαθμιαία μειώνονται.

Ταυτόχρονα τα μέτρα αντιμετώπισης της κρίσης μαιωνώνταν συνεχώς από μόνα τους: π.χ. η πρόωρη συνταξιοδότηση αυξήθηκε δραστικά. Οι επιχειρηματίες απαλλάχθηκαν από τους γηραιότερους εργάτες, και οι πρόωρες συντάξεις συγχρηματοδοτήθηκαν από τα ταμεία της υπηρεσίας ευρέσεως εργασίας (σμ: αντίστοιχος ΟΑΕΔ). Συνολικά όμως και αυτό το δεύτερο ξέσπασμα της κρίσης, με την καπιταλιστική έννοια, δε διαπέρασε αρκετά τις συνθήκες ζωής της εργατικής τάξης - η ανεργία δε λειτούργησε επαρκώς σαν εφεδρικός στρατός που θα ασκεί πίεση στους μισθούς. Το γεγονός ότι στην Ο.Δ. της Γερμανίας η «νεοφιλελεύθερη επίθεση» έφτασε πολύ λιγότερο απ' ό,τι αλλού, δεν οφείλεται, στο ότι η επαναστατική απειλή της εργατικής τάξης σ' αυτή τη χώρα ήταν ισχυρότερη. Οφείλεται κυρίως στο χαρακτηριστικό γνώρισμα του συστήματος πρόνοιας και στην ισότιμη διοίκησή του. Τα σωματεία σαν εκπρόσωποι συμφερόντων έχουν μεγάλη εξουσία (από τη Γερμανική Ομοσπονδία Συνδικάτων μέχρι την Ένωση Δημοσίων Υπαλλήλων), και τα με ισότιμο τρόπο διοικούμενα ταμεία σύνταξης και ασθένειας, τα σωματεία κοινωνικής πρόνοιας κτλ. είναι επίσης τεράστιοι εργοδότες.

Ο Ρήγκαν, ο οποίος ξεκίνησε με ένα μονεταριστικό

οικονομικό πρόγραμμα, πολύ σύντομα έκανε μεταστροφή και έγινε ο «μεγαλύτερος κεϋνσιανός του 20ου αιώνα» - όχι ιδεολογικά, αλλά στην πράξη: επισώρευσε τα περισσότερα από τα μέχρι τότε δημόσια χρέη. Εν τω μεταξύ, από το 1980 (Πολωνία) και με περισσότερη ένταση από το 1982 (Μεξικό), ξεδιπλώνονταν παγκοσμίως η κρίση της διεθνούς υπερχρέωσης: το χρήμα, που κατά την κρίση ρευστοποίησης της δεκαετίας του '70 είχε παραμεριστεί μαζικά προς τις οικονομίες της περιφέρειας, δεν είχε αξιοποιηθεί εκεί, αλλά είχε εισρεύσει σε τερατώδη προγράμματα υποδομών και σε διεφθαρμένους κρατικούς μηχανισμούς, είχε μετατραπεί σε «επισφαλή» δάνεια. Και σ' αυτήν την περίπτωση το κεφάλαιο διέγινωσε τα ίδια με τις μητροπόλεις: η εργατική τάξη είχε καταναλώσει τα δάνεια. Στην πιστωτική κρίση των «αναπτυσσόμενων χωρών» το ΔΝΤ αντέδρασε διαρθρωτικά, ακριβώς όπως είχε αντιδράσει και στην «πιστωτική κρίση» μητροπολιτικών χωρών όπως η Ιταλία: με προγράμματα διαρθρωτικής αναπροσαρμογής, μέτρα λιτότητας, αυξήσεις τιμών σε βασικά τρόφιμα κ.α., άμεσες επιθέσεις στο προλεταριάτο.

Ο νεοφιλελευθερισμός είχε αποτύχει ως οικονομική θεωρία ήδη πριν την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού. Αυτό έγινε ξεκάθαρο το αργότερο στο κραχ του 1987. Η προπαγάνδα της παγκοσμιοποίησης στη δεκαετία του '90 σκέπασε μια δεκαετία περαιτέρω στασιμότητας του παγκόσμιου καπιταλισμού - με δύο εξαιρέσεις: τη ραγδαία άνοδο των «νέων τίγρεων» στη Νοτιοανατολική Ασία (οι οποίες βέβαια ακρωτηριάστηκαν μαζικά στις κρίσεις του 1997 και 1998) και το μπουμ της πληροφοριακής τεχνολογίας (κυρίως στις ΗΠΑ) - που στο μεταξύ κατέρρευσε. Και με την κατάρρευση αποδείχθηκε αυτό, που πάντα ισχυριζόμασταν: μια υπερθερμασμένη φούσκα, η οποία βασίστηκε κυρίως στην παραπέρα επέκταση του δανεισμού⁴.

Κρίση αναπαραγωγής της εργατικής τάξης

Στην ιστορία του καπιταλισμού οι εργάτες και οι εργάτριες σε έναν συγκεκριμένο κλάδο και σε μια ορισμένη χρονική περίοδο (κατά προσέγγιση) κατακτούσαν όμοιες συνθήκες εργασίας, ανεξάρτητα από το σε ποια χώρα βρίσκονταν τα εργοστάσια⁵. Αυτοί οι κύκλοι γίνονταν όλο και πιο γρήγοροι στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα: οι

δυτικοευρωπαίοι εργάτες της αυτοκινητοβιομηχανίας κάλυψαν τη μισθολογική υστέρηση με τους αμερικανούς συναδέλφους τους σε 20 χρόνια, οι εργάτες της αυτοκινητοβιομηχανίας στη Νότιο Κορέα κάλυψαν σε λιγότερο από δέκα χρόνια την απόσταση από τους ευρωπαίους συναδέλφους

τους. Αυτό δυσκολεύει την ιδέα, πως μπορεί να προκύψει ένα νέο κέντρο συσσώρευσης έξω από τα παλιά κέντρα - και στρέφει το βλέμμα προς την Κίνα και την Ινδία σαν τελευταίες (και βέβαια τεράστιες) δεξαμενές εργατικού δυναμικού.

Γιατί εδώ και 30 τριάντα χρόνια είναι μπλοκαρισμένες «οι εκκαθαριστικές δυνάμεις της κρίσης», για τις οποίες ο Μαρξ είχε παρατηρήσει, ότι εξαλείφουν τις αιτίες της κρίσης μέσα από την απαξίωση/εξόντωση του σταθερού και μεταβλητού κεφαλαίου; Αν το δούμε τεχνικά είναι η επέκταση του δανεισμού. Γιατί όμως ο δανεισμός επεκτείνεται όλο και περισσότερο εκεί, όπου η κρίση παρόλα αυτά αναβάλλεται;

Γι' όλα αυτά υπάρχουν διάφορες απαντήσεις: για τον Robert Brenner π.χ. ο λόγος βρίσκεται, στο ότι οι κυβερνήσεις την κοπανάνε μπροστά στις «οικονομικές συνέπειες» μεγάλων χρεωκοπιών και ότι οι επιχειρηματίες θέλουν να σώσουν το επενδεδυμένο τους κεφάλαιο (βλ. *Wildcat* #66). Στο *Wildcat* #67, ο Loren Goldner εξήγησε το πρόβλημα με παρόμοιο τρόπο: κάθε καπιταλιστής αμύνεται όσο καλύτερα μπορεί, ώστε να μην καταστραφεί το κεφάλαιό του.

Όμως οι απαντήσεις αυτές είναι μερικές και ακολουθούν τον αστικό διαχωρισμό μεταξύ πολιτικής, οικονομίας, κουλτούρας κτλ. Ανταυτού η παρατήρηση του Bellofiore⁶ μας χρησιμεύει σαν εισαγωγή στη συζήτηση: Η συνέχιση της κρίσης δείχνει, πόσο ριζοσπαστική ήταν η πρόκληση από τους παγκόσμιους ταξικούς αγώνες του 1968. Διότι σ' αυτούς τους αγώνες θύχτηκαν τα πάντα, ο μισθός, η εργασία, η διάσταση μισθών, ο ρόλος των φύλων, η καριέρα κτλ. Ο όρος «κρίση αναπαραγωγής» είναι χρήσιμος, όταν αναφέρεται συνολικά στη δυσκολία αναπαραγωγής της εργατικής τάξης. Με τον όρο αυτό λοιπόν ανακύπτουν ιστορικές, πολιτισμικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Μερικά παραδείγματα:

- Οι άνθρωποι στις βιομηχανικές κοινωνίες, πάνω από ένα ορισμένο επίπεδο εισοδήματος και εκπαίδευσης, αποκτούν λιγότερα παιδιά. Αυτό οξύνει το πρόβλημα που εξετάσαμε παραπάνω (π.χ. χρηματοδότηση του συστήματος πρόνοιας): τα παιδιά των εργατών-μάζα δε θέλουν να τραβήξουν πάλι την ίδια μίζερια.

- Αναπτύσσεται μια «απαιτητική συμπεριφορά» (καλύτερα μια «σκέψη») σχετικά με την εργασία και

το εισόδημα.

- Η εργασιακή ηθική έχει αλλάξει - μόνο ένα παράδειγμα: στη Γερμανία τη δεκαετία του '60, μετά από μερικές εβδομάδες εργασίας μπορούσε κανείς να παραμείνει άνεργος για κάποια χρόνια. Σήμερα μια τέτοια κατάσταση θα την αποδεχόταν ο καθένας! Αυτό εξηγείται λιγότερο από το «ιδεολογικό» επίπεδο και περισσότερο από τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι κοινωνικοποιούνται στην εργασία.

- Οι ρόλοι των φύλων στροβιλίζονται άνω-κάτω, κρίση της μικρο-οικογένειας (με όλες της συνέπειές της).

- Η μετανάστευση δεν είναι εφικτή σε επαρκή βαθμό. Η προσπάθεια του γερμανικού κράτους να φέρει στη χώρα ένα νέο κύμα ενσωματώσιμων μεταναστών, τους γερμανούς της Ρωσίας, κατά βάθος απέτυχε. Τα παιδιά αυτών των οικογενειών εγείρουν αξιώσεις στη γλυκιά ζωή της μητρόπολης, δε βλέπουν όμως το λόγο να σκοτωθούν στη δουλειά για κάτι τέτοιο.

- Τα σύγχρονα εργοστάσια χρειάζονται εργάτες, που μπορούν να διαβάσουν και να γράφουν γερμανικά και να χειρίζονται κομπιούτερ. Και γι' αυτό το λόγο δύσκολα μπορεί να πραγματοποιηθεί μια ικανοποιητική μετανάστευση.

Η πολιτική αντίδραση στους ταξικούς αγώνες απεικονίζεται σε οικονομικές κατηγορίες: δημόσια χρέη, κρίση κέρδους, υπερβολική «ρευστότητα» κτλ. Η πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους είναι η ιστορική εμπειρία του επιχειρηματία, ότι πρέπει να περικυκλώνει τους εργάτες με όλο και περισσότερες μηχανές, για να τους απομονώνει. Η υπερσυσσώρευση είναι η εμπειρία των καπιταλιστών, ότι οι υψηλές επενδύσεις σε καινούρια μηχανήματα και εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού δεν οδηγούν σε μια νέα απογείωση της επιχείρησης. Για το κεφάλαιο όλες αυτές οι έννοιες χαρακτηρίζουν «χάλκινους νόμους», τους οποίους δε δύναται να υπερπηδήσει πολιτικά. Για κάθε μεμονωμένο επιχειρηματία, έχει ίσως νόημα, να συμπίεξει όλο και περισσότερο τους μισθούς των εργατών «του». Για το κεφάλαιο συνολικά κάτι τέτοιο δεν αποτελεί διέξοδο από την κρίση, διότι το ζήτημα πάντα είναι όλη η κυκλοφορία: από το επενδεδυμένο χρήμα πρέπει να δημιουργείται τελικά περισσότερο χρήμα. Τα παραγόμενα εμπορεύματα πρέπει να πωλούνται με κέρδος.

Γι' αυτό το λόγο η επίθεση στο δημόσιο χρέος και στον «δεύτερο μισθό» φάνηκε πως είναι η πολλά υποσχόμενη στρατηγική: από τη μια πρόκειται «μόνο» για το πολιτικό τεραίν - ποιά είναι η δυσανεξία της επίσημης πολιτικής απέναντι σε μια παράνομη απεργία; Από την άλλη αυτή η επίθεση στόχευε σε περαιτέρω διάσπαση της τάξης. Εδώ φαίνεται να υπάρχει κάποιο τέλος: οι φορολογικές ελαφρύνσεις για άγαμους δεν αποφέρουν πλέον τίποτα στους εργάτες της αυτοκινητοβιομηχανίας

Daimler⁷. Και όταν τα πράγματα χειροτερεύσουν για όλους, τότε ίσως πλησιάσει και εδώ, αυτό που βρήκαμε ως πιο ενδιαφέρον στις απεργίες των ιταλών «οδηγών λεωφορείων» (Δεκέμβρης 2003): το γεγονός ότι μια παλιά “εργατική αριστοκρατία” και νέοι εργάτες οργάνωσαν από κοινού την απεργία.

Σημειώσεις:

1. Ούτε ο «φορντισμός» ούτε ο κεϋνσιανισμός/το New Deal⁸ ήταν μοντέλα, τα οποία από τα πάνω θα έφεραν στους εργάτες καλύτερες συνθήκες ζωής. Ο Ferruccio Gambino τόνιζε, πως πρέπει να μιλάμε για δύο «φορντισμούς», διότι ο φορντισμός της δεκαετίας του '20 ήταν κάτι εντελώς άλλο από αυτό, που πραγματεύεται σήμερα ο συγκεκριμένος όρος. Το βιοτικό επίπεδο, όπου η εργατική οικογένεια έχει πρόσβαση σε διαρκή καταναλωτικά αγαθά όπως τηλεόραση, αυτοκίνητο κτλ., και όπου ο μισθός του αρσενικού αρχηγού της οικογένειας αρκεί κατά κανόνα γι' αυτά τα αγαθά, πραγματοποιήθηκε στη Γερμανία μόλις στα μέσα του '70. Και από τότε δέχεται μαζική επίθεση! Εκτός αυτού το βιοτικό επίπεδο προέκυψε από ταξικούς αγώνες. Το κοινωνικό κράτος (δικαίωμα σε συνδικαλιστική οργάνωση, συνέχιση καταβολής μισθού σε περίπτωση ασθένειας, προστασία έναντι απόλυσης, συντάξεις κτλ.) το επέβαλλαν οι αγώνες των αμερικανών εργατών της αυτοκινητοβιομηχανίας ανάμεσα στο απεργιακό κύμα στη General Motors (1936) και στη Ford (1944). Οι παγκόσμιοι αγώνες στα τέλη της δεκαετίας του '60 επέτειναν το παραπάνω βιοτικό επίπεδο της εργατικής τάξης στη βιομηχανοποιημένη δύση, με τηλεόραση, κεντρική θέρμανση και αυτοκίνητο.

Βλέπε: *Der Fordismus der Postfordisten*, Ferruccio Gambino *Kritik am Postfordismus-Begriff der Regulationsschule*.

www.wildcat-www.de/zirkular/28

2. Για την κρίση του Bretton Woods βλέπε:

- Peter Burnham, "**Kapital, Krise und internationales Staatensystem**", στο *Wildcat-Zirkular* 30/31, Νοέμβρης 1996.

- «**Η κρίση του πολέμου και τα όρια του καπιταλισμού**», στην έκδοση «*Πόλεμος στο ιράκ*», ασπικός τομέας - Ιούνης 2003.

- John Holloway, "**Der Abgrund tut sich auf: Aufstieg und Niedergang des Keynesianismus**", *Wildcat-Zirkular* 28/29, Οκτώβρης 1996.

3. Οι προσπάθειες των κρατών, να λάβουν αντίμετρα για την εξέλιξη της κρίσης, συχνά μετατρέπονται σε μπουρραγκ. Ένα παράδειγμα: με το ξέσπασμα της κρίσης στις αρχές της δεκαετίας του '70, η Γερμανία κήρυξε διακοπή στην εισροή ξένων εργατών. Οι Gastarbeiter θα έπαιζαν το ρόλο για τον οποίο προορίζονταν: να εργάζονται όταν τους χρειάζονται και να εξαφανίζονται, όταν πια δεν τους έχουν ανάγκη.

Αυτά τα μετρά όμως οδήγησαν στο εξής: οι φιλοξενούμενοι εργάτες πλέον δεν έφευγαν (πράγματι δε θα είχαν τη δυνατότητα να επιστρέψουν) ενώ αργότερα έφεραν και τις οικογένειές τους. Από τους νέους, αρσενικούς Gastarbeiter, που συχνά κοιμόντουσαν σε παράγκες και πολλοί μαζί σε ένα δωμάτιο, έχουν

δημιουργηθεί σήμερα μεγάλες (κυρίως τουρκικές) κοινότητες, με ένα μεγάλο μερίδιο μη-μισθωτών οικογενειακών μελών, με ένα ποσοστό ανεργίας που είναι υψηλότερο του μέσου όρου, και με ηλικιωμένους, που στο μεταξύ καταναλώνουν κανονικά όλο και περισσότερο τα συνταξιοδοτικά τους δικαιώματα μέσα στη Γερμανία.

4. Βλέπε κυρίως: *Wildcat-Zirkular* 56/57, Μάης 2000, διάφορα άρθρα για το θέμα.

5. Βλέπε λεπτομερώς *Wildcat* 67: **Forces of Labor: Die ArbeiterInnen und die Globalisierung**.

6. Η κύρια αιτία για την κρίση του λεγόμενου φορντιστικού μοντέλου βρισκόταν στην κοινωνική σύγκρουση, και γι' αυτό το λόγο δεν μπορεί να ξεπεραστεί διαφορετικά, παρά μέσω ενός ριζικού επαναπροσδιορισμού των κυρίαρχων συνθηκών στην αγορά εργασίας (και στην εργασιακή διαδικασία). Η κρίση αυτή δεν έχει ξεπεραστεί ακόμη. Το γεγονός ότι και οι επενδύσεις δεν ανακάμπτουν μετά από δύο δεκαετίες ήττας των εργατών, είναι ίσως μια ένδειξη για τη ριζοσπαστικότητα των περισσότερων ή λιγότερο συνειδητών προκλήσεων της καπιταλιστικής εξουσίας και για τον επόμενο φόβο, ότι οποιαδήποτε διαρκής ανάκαμψη της οικονομίας θα μπορούσε να επανενεργοποιήσει τη σύγκρουση.

Συνεπώς είναι μια ένδειξη για το ότι η αποσύνθεση και η αναδιάρθρωση όλων των τμημάτων της καπιταλιστικής διαδικασίας αξιοποίησης είναι ακόμη σε πλήρη λειτουργία.

Ricardo Bellofiore: *Lavori in Corso*, *Wildcat-Zirkular* 27, Ιούλιος/Αύγουστος 1996.

7. Η Agenda 2010 είναι μια επίθεση στις συνθήκες ζωής ολόκληρης της εργατικής τάξης, ενώ ταυτόχρονα οξύνει την ταξική διάσπαση: οι φορολογικές ελαφρύνσεις ωφελούν μόνο όσους πληρώνουν πολλούς φόρους. Όποιος κερδίζει λίγα, δεν παίρνει τίποτα. Όποιος είναι άνεργος για πολύ καιρό, οφείλει να δεχθεί χαμηλούς μισθούς και minijobs (δουλειές λίγων ωρών και χαμηλών παροχών). Μέχρι στιγμής δεν έχουν εμφανιστεί κοινοί αγώνες που να εναντιώνονται στην όλο και ευρύτερη διαφοροποίηση των μισθών και των συνθηκών εργασίας ανάμεσα στο «μόνιμο προσωπικό» και το αβέβαιο (εργατικό) «περιθώριο». Έχουν καταλάβει άραγε οι εργάτες της Daimler ότι η επίθεση στοχεύει σε όλους; Ή μήπως αυτή η στρατηγική κίνηση των αφεντικών αφήνει ελεύθερο χώρο στην «αυτονομία των συλλογικών συμβάσεων» σαν μοναδικό σημείο στο «πακέτο μεταρρύθμισης»; Η ταξική διάσπαση οξύνεται και πώς θα συνεχιστεί; Τους τελευταίους μήνες έχουν μπει μπρος διαδικασίες, που ξεπερνούν αφενός το «συνδικαλιστικό καταφύγιο», αφετέρου το κλαψούρισμα για τη «διάλυση του κοινωνικού κράτους».

... "Μέσα από την επέκταση και εντατικοποίηση της κατανάλωσης των εργατών, μεγάλα τμήματα της εργατικής τάξης χαρακτηρίστηκαν ως "μεσαίο στρώμα" και άρχισαν να συμπεριφέρονται ανάλογα..."

Ξεκινάμε κάπως ανάποδα... Εδώ δε θα μιλήσουμε "με ακρίβεια" για το ποιοι και τι είναι μεσαίο στρώμα, ούτε θα αναφερθούμε σε εισοδηματικές κλίμακες και κατανομές, θέματα δύσκολα. Αφήνουμε κατά μέρος όλους αυτούς που στην παραγωγική διαδικασία εποπτεύουν, επιτηρούν και ρουφιανεύουν τους συναδέλφους τους και βρίσκονται σε άμεση συνεργασία με το αφεντικό για το "καλό" της επχείρησης. Αφήνουμε κατά μέρος όλους αυτούς που είναι φανατικοί υποστηρικτές της ιδιοκτησίας (ή του "πατρίς, θρησκεία οικογένεια") και την υπερασπίζονται ακόμη και με τα όπλα: τους λεγόμενους "μικρομεσαίους" επιχειρηματίες και ιδιοκτήτες, που αποτελούν τη ραχοκοκκαλιά της ελληνικής κοινωνίας.

Το τι ορίζεται "μεσαία τάξη" είναι μερικές φορές ζήτημα ιδεολογίας. Από τη σκοπιά αυτή λοιπόν, ο συγκεκριμένος όρος συχνά αιωρείται στα μυαλά μας ως ένα σχετικό "μέγεθος" ή κοινωνικό χαρακτηριστικό, συγκριτικά πάντα με κάποιους κατ'ωτέρους και κάποιους αν'ωτέρους. Χωρίς έτσι να γίνεται σαφές το εάν αυτός ο διαχωρισμός είναι υλικός ή ιδεολογικός. Παράδειγμα:

Μερικοί θεωρούν τους εαυτούς τους "μεσαία τάξη", μόνο και μόνο και επειδή εργάζονται σε "καθαρούς" εργασιακούς χώρους, στις υπηρεσίες και όχι στη βιομηχανία ή τις κατασκευές, σε γραφεία με κλιματισμό και hi-tech εξοπλισμό, χωρίς σκόνη και θορύβους (:), μακριά από καυσαέρια, λάδια, γράσα και αντιξοές καιρικές συνθήκες.

Εμείς, θα 'λεγαν κάποιοι, ως *προλετάριοι των υπηρεσιών* (και του μυαλού) ξέρουμε ότι τα χέρια και τα δάκτυλά μας έχουν γίνει ένα με τα πληκτρολόγιο του υπολογιστή, τα μάτια μας ένα με την οθόνη, η μέση και ο κόλπος μας ένα με την καρέκλα, και τα οστά μας χρειάζονται καλύμπρα σαν τρακαρισμένο όχημα. Καμιά ιδεολογία δεν μας πείθει, πως το σώμα μας δεν έχει γίνει ένα εξάρτημα του γραφείου.

Παρόλα αυτά, τι κι αν έχουμε όλη μέρα πάνω από το κεφάλι μας το αφεντικό, τον προϊστάμενο, τον μάντζερ, εμείς, θα 'λεγαν οι πρώτοι, δεν είμαστε σαν τους χειρωνάκτες (ή τους μετανάστες). Είμαστε κάτι άλλο, είμαστε κάτι "πο" πάνω π.χ. από τους κούριερ, παρόλο που πολλοί από αυτούς μπορούν εκεί έξω, στους δρόμους, να λουφάρουν και να κλέβουν πολλές ώρες από τα αφεντικά τους. Κάτι που εμείς δεν μπορούμε να κάνουμε υπό το άγρυπνο μάτι της εργοδοσίας. Αν σκεφτείς επίσης, ότι στην παρέα μας αυτο-συστηνόμαστε ως "υπάλληλοι", τότε είμαστε κάτι άλλο, δεν είμαστε "εργάτες", αφού αυτός όρος κουβαλάει στην πλάτη του μια βαριά ιστορία. Το σημαντικότερο κίνητρο είναι ο ελεύθερος χρόνος μας, οι "μικρές απολαύσεις" της ζωής, η απόκτηση και της πιο ελάχιστης ιδιοκτησίας. Ακόμη και τα ρούχα, μας κάνουν να νιώθουμε αλλιώς. Ναι, είμαστε

οπαδός της εθνικής και στη δουλειά μαλάκας

ανήκουμε στους επενδυτές που λεηλατούν τα Βαλκάνια

ανήκουμε στον ελληνικό στρατό που προστατεύει τη λεηλασία των επενδυτών

ανήκουμε στο οικονομικό θαύμα του '90, που στηρίχθηκε στη φτηνή εργασία και τη βία κατά των μεταναστών

διαφορετικοί κάθε φορά που βαριόμαστε το "παλιό" και αγοράζουμε κάτι καινούριο.

Ο όρος "μεσαίο στρώμα" εμφανίζεται με πρωταγωνιστικό ρόλο στις δυτικές κοινωνίες μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Στην Ελλάδα άρχισε να γίνεται πραγματικότητα μάλλον τη δεκαετία του '80 με την άνοδο του Πασοκ στην εξουσία, ενώ συνδέεται επίσης με τη διόγκωση του δημόσιου τομέα μέσω προσλήψεων και τη μαζική εισβολή του lifestyle στο ευρύ κοινό. Αντιλαμβανόμαστε τον παραπάνω όρο ως μια δυναμική έννοια, που αλλάζει σύμφωνα με τις ιδεολογικές και υλικές ανάγκες των αφεντικών. Πολλές φορές ο χαρακτηρισμός (από τα πάνω) κάποιων κοινωνικών κομματιών ως "μεσαία στρώματα" στόχευε στη διάσπαση της εργατικής τάξης, ενώ σε άλλες περιπτώσεις η αποδοχή από τα κάτω αυτού του χαρακτηρισμού ικανοποιούσε συντεχνιακές ανάγκες και επιθυμίες κοινωνικής ανέλιξης.

Ο "Φορντισμός" και ο "Ταιϋλορισμός" δεν επέβαλαν μόνο έναν νέο τρόπο παραγωγής (την αλυσίδα συναρμολόγησης), αλλά και μια νέα αντίληψη για την αναπαραγωγή της εργατικής τάξης και την κοινωνική ειρήνη. Μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο το κεφάλαιο είχε καταλάβει, ότι έπρεπε να δείχνει ένα πιο φιλικό πρόσωπο και να παρέχει *κίνητρα/προοπτικές* στους εργάτες. Τέτοια ήταν (και είναι) η αυξανόμενη κατανάλωση, η απόκτηση ιδιοκτησίας ή η κοινωνική ενσωμάτωση, ιδίως για τους μετανάστες (εσωτερικούς και εξωτερικούς). Πλήθος εμπορευμάτων-φетиχ, με πρώτο και καλύτερο το αυτοκίνητο, εισέβαλαν στην κοινωνική ζωή και διαμόρφωσαν έναν αστραφτερό κόσμο-μοντέλο: το "american way of life", ως πρωτοπορεία της καπιταλιστικής εξέλιξης, όφειλε να μεταδοθεί στο υπόλοιπο του (τότε) ψυχροπολεμικού δυτικού στρατοπέδου μέσα από το Σχέδιο Μάρσαλ. Σκοπός αυτού του "φιλικού προσώπου" δε μπορεί παρά να ήταν ο περιορισμός της ταξικής σύγκρουσης, η διαμεσολάβησή της από τα συνδικάτα και το κράτος, καθώς και η ενσωμάτωση των εργατών στην κοινωνία.

Αυτή ακριβώς είναι η δύναμη του καπιταλιστικού κοινωνικού συστήματος, η *ελπίδα* για ένα καλύτερο μέλλον, τόσο σε ατομικό όσο και σε οικογενειακό επίπεδο. Και ελπίδα σημαίνει *πίστη*: εξ ου και τραπεζική πίστη, δηλ. πιστωτικές κάρτες, δάνεια, χρήμα για περισσότερη κατανάλωση και απόκτηση ιδιοκτησίας. Και αυτό το σύστημα, που στηρίζεται στην εργασία και στην παραγωγή του πλούτου από τους προλετάριους, δε σταματάει να αναζητά κίνητρα και να εμπλουτίζει το ιδεολογικό του οπλοστάσιο, ακόμα και σε περιόδους κρίσης, όταν οι μισθοί και η αγοραστική δύναμη των εργατών παίρνουν την καπιούσα. Ο φετιχισμός του εμπορεύματος και οι πλαστές ανάγκες (ας μην αναφερθούμε στην εθνική ενότητα) παραμονεύουν. Αυτό σημαίνει, πως εάν ένας προλετάριος π.χ. βαρέθηκε το βίντεό του και θέλει να πάρει DVD (ή θέλει να αλλάξει αμάξι), θα δουλέψει υπερωρίες για να το αποκτήσει ή δε θα αντιδράσει στην επιθετική συμπεριφορά του αφεντικού, με το φόβο της απόλυσης.

Άρα η υποκειμενική ήττα των προλεταρίων, η εσωτερική τους καθεστωτική αξιολόγηση και δεδομένων, ξεκάνει από το κατά πόσο προσδένονται στις ελπίδες αυτού του αποδοτικού συστήματος.

“Υποστηρίζοντας τεχνικά την πολιτική εργασία”

Το τυπογραφείο AGIT στο Δυτικό Βερολίνο της δεκαετίας του '70 - Συζήτηση με τον Gerdi Foss

«Διεύθυναν ένα τυπογραφείο σαν κολλεκτίβα, που σύμφωνα με την αποψη τους θεωρείται μέρος ενός «αριστερού κινήματος». Ήθελαν να προσφέρουν στις διάφορες αριστερές ομάδες τη δυνατότητα της προπαγάνδας (agitation), με το να τυπώνουν τα γραπτά τους. Η προσπάθεια αυτή γίνεται σαφώς στην επωνυμία της επιχείρησης “τυπογραφείο-AGIT”». Από μια απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου του Βερολίνου στις 6/2/1978

Το τυπογραφείο AGIT έγινε γνωστό στα τέλη του 1977, όταν τέσσερις από εμάς κατηγορήθηκαν και φυλακίστηκαν για εννιά μήνες, επειδή τυπώναμε το δυτικοβερολινέζικο περιοδικό INFO-BUG, το οποίο ήταν κάτι σαν το σημερινό Interim των μη-δογματικών ακροαριστερών της δεκαετίας του '70. Η δίκη περιστράφηκε γύρω από την παράγραφο 88a («συνηγορία σε βία») και την παράγραφο 129a («υποστήριξη τρομοκρατικής οργάνωσης»), και έληξε με την καταδίκη μας σε εννιά μήνες και δώδεκα μήνες με αναστολή (συμπεριλαμβανομένου της καταβολής περίπου 80.000 μάρκων για δικαστικά έξοδα). Το τυπογραφείο AGIT ξεκίνησε όμως το 1969, σαν μια μικρή κολλεκτίβα-τυπογραφείο για μαθητευόμενους και μαθητές σε ένα υπόγειο του προαστίου Dahlem. Αρχικά ήταν μόνο ένα-δυο άτομα, που ήταν δραστήρια στο αντιαυταρχικό μαθητικό κίνημα και έβγαζαν μια εβδομαδιαία εφημερίδα, η οποία τυπωνόταν σε μια παμπάλαιη περιστροφική μηχανή DIN-A4 της δεκαετίας του '50. Σιγά-σιγά έρχονταν παραγγελίες για αυτοδιαχειριζόμενους παιδικούς σταθμούς, μαθητικές εφημερίδες και εργασιακές ομάδες, αλλά και για καλλιτέχνες, πρωτοβουλίες πολιτών και μπυραρίες. Στις αρχές του 1971 το τυπογραφείο μετακόμισε σε μεγαλύτερους χώρους και πήρε μια μηχανή R20, που δούλευε σε μέγεθος A2. Από τότε στο τυπογραφείο εργάζονταν σταθερά πέντε άτομα, τα οποία χρηματοδοτούνταν

τουλάχιστον εν μέρει μέσω εμπορικών παραγγελιών. Δυστυχώς μερικές φορές κάποιες παραγγελίες δεν πληρώνονταν. Οι αργοπορημένοι «δημοσιεύονταν» στο INFO-BUG. Στις αρχές της δεκαετίας του '70 είχαμε ως αυτοκαθορισμό την ακόλουθη «συμφωνία»:

- Καθήκον του τυπογραφείου είναι να υποστηρίζει τεχνικά την πολιτική εργασία.
  - Το τυπογραφείο διευθύνεται συλλογικά.
  - Σε περίπτωση που το τυπογραφείο κλείσει, το σύνολο των εσόδων θα χορηγηθεί στις ομάδες βάσης.
  - Κάθε μέλος της κολλεκτίβας πρέπει να εργάζεται τουλάχιστον 20 ώρες την εβδομάδα (για πολιτική εργασία, φοιτητικές εξετάσεις κτλ., ένα μέλος μπορεί να απαλλαχθεί για κάποιο χρονικό διάστημα).
  - Οι συνεργάτες του AGIT παίρνουν ανάλογα σταθερό μισθό, που αντιστοιχεί στο μηνιαίο κόστος αναπαραγωγής. Αυτό το ποσό καταβάλλεται μηνιαίως σε κάθε μέλος της κολλεκτίβας εξαιρουμένου άλλων εσόδων όπως επίδομα τέκνων, υποτροφία κ.α. Ο μισθός αυτός είναι τελείως ανεξάρτητος από τον πραγματοποιημένο χρόνο εργασίας.
- Όσον αφορά τον στόχο μας, κάποτε έγραφα: «Εργαζόμαστε εκεί, επειδή η τυπογραφία μας αρέσει, επειδή εργαζόμαστε ευχάριστα μαζί και συλλογικά, χωρίς αφεντικό και χωρίς καταναγκασμό. (...) Βλέπουμε τους εαυτούς μας σαν κομμάτι ενός κινήματος πρωτοβουλιών, ομάδων και συνασπισμών, που ως παθόντες και προσανατολισμένοι στη βάση και ανεξάρτητοι από κόμματα, παίρνουν μέτρα ενάντια στις αδικίες αυτής της κοινωνίας και τις καταργούν, και οι οποίοι θέλουν να μάχονται για μια καλύτερη, πιο ανθρώπινη κοινωνία. Θεωρούμε σημαντικό, μέσω της φτηνής εκτύπωσης και εντός νορμάλ εργασιακών χρόνων, να υποστηρίξουμε ομάδες, που συνήθως τυπώνουν τις δουλειές τους πιο δύσκολα και πιο ακριβά. (...) Η υποστήριξη αυτή αφορά κυρίως πρωτοβουλίες πολιτών (π.χ. αντιτυρηνικές), εκτός αυτού συνοικιακές εφημερίδες όπως και τις προκηρύξεις, εφημερίδες, αυτοκόλλητα διαφόρων ομάδων εργατών και υπαλλήλων από τη βιομηχανία μετάλλου και χημικών. Στην πράξη, μέσα από την παραγωγή τυπογραφικών μαρτυριών σε τιμή κόστους, προσπαθήσαμε συνειδητά να συνεισφέρουμε στα εξής: να προκαλέσουμε, στην πορεία της δημοσιοποίησης, τη συμπάθεια του πληθυσμού για τις καμπάνιες των διαφόρων ομάδων και να ενθαρρύνουμε κι άλλους ανθρώπους, στο να

κινητοποιηθούν για τα συμφέροντά τους.

Με τον σκοπό αυτό τυπώνονταν για χρόνια, με τη μηχανή A3, το INFO-BUG. Σε κάποια τεύχη οι κεντρικές σελίδες χρησιμοποιούνταν για μια αφίσα μεγέθους A3.

Γενικά, εκείνο τον καιρό στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υπήρχαν πολύ λίγα τυπογραφεία. Στο Δυτικό Βερολίνο ήταν τα Movimento και Contrast, τα οποία διέθεταν καλύτερες μηχανές. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80 δεν είμασταν σε θέση να τυπώνουμε καθόλου τετραχρωμίες, αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το AGIT δε μπόρεσε να τυπώσει μόνο του κάποιες από τις αφίσες αλληλεγγύης για τη δίκη. Σ' αυτήν την περίπτωση αναγκάστηκαν να βοηθήσουν τα άλλα τυπογραφεία. Το κέντρο βάρους μας έπεφτε στο τύπωμα προκηρύξεων και περιοδικών. Τότε υπήρχε ακόμη μια άλλη πρακτική ενημέρωσης και αντιδημοσιότητας. Τότε έπαιζαν πολύ οι προκηρύξεις, που μοιράζονταν άμεσα στον κόσμο, στο μετρό, μπροστά από εργοστάσια ή οπουδήποτε αλλού στην πόλη και οι οποίες προκαλούσαν συζητήσεις. Απεναντίας η αφίσα αποφεύγει μάλλον μια άμεση αντιπαράθεση με τον κόσμο. Η διαδικασία παραγωγής ήταν εντελώς διαφορετική στην προ-κομμουνιστική εποχή. Ο κόσμος ερχόταν με συγκολλημένα σχέδια, που ύστερα φωτογραφίζαμε με μια ferrocamera. Επειδή φιλμ μπορούσαμε να φτιάξουμε μόνο σε A3, για μια αφίσα A2 συναρμολογούνταν δύο φιλμ και εκτίθονταν σε τσίγγο. Δύο χρώματα τυπώνονταν το ένα μετά το άλλο με αρκετή υπερπλήρωση, πάνω στις παλιές μηχανές δεν είμασταν σε θέση να καταφέρουμε ιδιαίτερη ακρίβεια στο πέρασμα των χρωμάτων. Για έγχρωμα αποσπάσματα έπρεπε να πηγαίνουμε σε μια άλλη επιχείρηση, υπήρχε τότε η γυναικεία συλλογική VIVA, που μπορούσε να κατασκευάζει ρετροφίλμ. Ως τυπογραφείο AGIT δεν κάναμε ποτέ προσχέδια αφισών, μόνο στις αφίσες, που φτιάχναμε ως μέλη της Rote Hilfe (Κόκκινη Βοήθεια, ομάδα νομικής υποστήριξης). Εκείνο τον καιρό, πιο σπάνια, υπήρχαν στην αφίσα στοιχεία διαμόρφωσης όπως γροθιές ή αστέρια, γι' κάτι τέτοιο σχεδιάζονταν και κατασκευάζονταν κολλάζ.

Τα συνηθισμένα τираζ των αφισών κυμαίνονταν από ένα έως δύο χιλιάδες. Τόσο το υψηλό και χαμηλό επίπεδο του κινήματος όσο και τα θέματά του, καθρεφτιζόνταν ασφαλώς στον αριθμό των αντιτύπων. Αναλόγως π.χ. η αφίσα για τον θάνατο του Holger Meins, που δεν τυπώθηκε σε μας, είχε τираζ 15.000. Δεν ήταν μια αφίσα για αναγγελία σε πορεία, κολλήθηκε παντού στην πόλη και θεωρείτο μάλλον ως καμπάνια. Και σύμφωνα μ' αυτήν τη λογική πολλές αφίσες κολλήθηκαν συνειδητά πάνω σε

βιτρίνες ή πόρτες, όπου κάθε πρωί τα καταστήματα έπρεπε να ξύνουν πολύ ώρα για να μπορέσουν να τις βγάλουν.

Σήμερα, όταν κοιτάω τις αφίσες της δεκαετίας του '70, βρίσκω πράγματι ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, από συννοικιακές και εργοστασιακές ομάδες μέχρι και τις πιο διαφορετικές διεθνιστικές ομάδες. Σήμερα το φάσμα των ομάδων φαίνεται διαφορετικό και ίσως λιγότερο ευρύ. Στα τέλη του 1979, μετά την πολύ ευρεία καμπάνια αλληλεγγύης, η οποία ήταν και καμπάνια εισφορών, καταφέραμε να αποκτήσουμε μια καινούρια τυπογραφική μηχανή, με την οποία μπορούσαμε να κατασκευάζουμε καλές τετραχρωμίες. Από εκείνη τη στιγμή δινόταν πολύ περισσότερη αξία στις αφίσες και στην κατασκευή τους όσον αφορά τη διαμόρφωση και την ποιότητα εκτύπωσης. Πριν δεν ήταν έτσι, αφού τα "περιεχόμενα" έρχονταν πάντα μπροστά από τη μορφή της αφίσας. Το 1993, τα παλιά μέλη της συλλογικής τα παράτησαν, κάποιοι/ες δραστηριοποιούνται όπως και πριν στην Αριστερά. Το υπάρχον και σήμερα τυπογραφείο AGIT δεν είναι πια συλλογική, το μόνο κοινό είναι το όνομα του παλιού τυπογραφείου.

Gerdi Foss & HKS 13

(*μετάφραση από το Vorwärts bis zum nieder mit - 30 Jahre Plakate unkontrollierter Bewegungen, έκδοση Assoziation A, Berlin)

-----ANTIFA

Αντίσταση στη δεξιά στροφή

Όλα άρχισαν στις αρχές της δεκαετίας του '90, όταν με την πτώση του τείχους και την "επανένωση" των δύο γερμανικών κρατών (ουσιαστικά με την απορρόφηση της Ανατολικής από τη Δυτική Γερμανία), υπήρξε μια ισχυρή δεξιά στροφή στην κοινωνία. Η εθνική ενότητα και ο ενωμένος μετά από δεκαετίες ψυχρού πολέμου γερμανικός "λαός" (μια έννοια πάντα αντιπαθητική στη γερμανική άκρα αριστερά), δημιουργούσαν μια νέα δυναμική για την κυριαρχία, ένα πρόσφορο έδαφος για μια εντεινόμενη επίθεση από τα πάνω. Οι εθνικιστικές και ρατσιστικές απόψεις αυξάνονταν με ξεκάθαρο τρόπο. Η επίσημη πολιτική άνοιγε δρόμο σε μια

συζήτηση-πολεμική για τον περιορισμό του δικαιώματος στο άσυλο, στο οποίο μέχρι τότε κατέφευγαν πολύ μετανάστες από τον τρίτο κόσμο. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αναφέρονταν καθημερινά στη συζήτηση αυτή και οι εφημερίδες ήταν γεμάτες από ένα ρατσιστικό λεξιλόγιο. Έννοιες όπως "κατάχρηση του ασύλου", "κύματα προσφύγων" και "η βάρκα γέμισε", δημιουργούσαν ένα απειλητικό σενάριο, που ταίριαζε στο γόνιμο έδαφος μιας όλο και πιο δεξιάς νεολαιίστικης σκηνης. Η σκηνή των νεοναζί κέρδιζε σαφώς σε προσέλευση κόσμου, ενώ δεν ήταν λίγοι και οι πρώην "κόκκινοι" που πέρασαν στο αντίπαλο στρατόπεδο: παντού ξεφύτρωναν νεοναζιστικές ομαδοποιήσεις, ενώ μεγαλύτερες ακροδεξιές οργανώσεις διοργάνωναν τις πρώτες πορείες με τετραψήφιο αριθμό συμμετεχόντων. Αποτέλεσμα ήταν η δραματική αύξηση ρατσιστικών επιθέσεων. Εμπρησμοί σε ξενώνες προσφύγων μέχρι και πογκρόμ κατά μεταναστών, που κρατούσαν πολλές ημέρες, δεν αποτελούσαν εξαίρεση. Σήμερα σε πολλές περιοχές της πρώην ανατολικής Γερμανίας οι νεο-ναζί μιλάνε για "απελευθερωμένες ζώνες".

Τελικά αυτή η δεξιά κοινωνική εξέλιξη κορυφώθηκε με την κατάργηση (στην ουσία) του δικαιώματος στο άσυλο από την ομοσπονδιακή βουλή.

Η αριστερά, η οποία μέχρι τότε αντιλαμβανόταν τον αντιφασισμό περισσότερο σαν μια αυτονόητη υπόθεση καθημερινότητας λόγω του εθνικοσοσιαλιστικού παρελθόντος αυτής της χώρας, είδε τον εαυτό της αντιμέτωπο με μια ασφυκτική κοινωνική κατάσταση, στην οποία διάφορα άλλα θέματα, όπως οι κοινωνικοί αγώνες για παράδειγμα, έμπαιναν στο περιθώριο. Με λίγα λόγια υπήρχε ζήτημα "πολιτικής επιβίωσης". Προτεραιότητα γινόταν η λήψη μέτρων αυτοπροστασίας, η εργασία αλληλεγγύης με όσους πλήττονταν από τον ρατσισμό, και η οργάνωση μιας συστηματικής και αποτελεσματικής αντι-ναζί δράσης. Για όλα τα παραπάνω έπρεπε να αναπτυχθούν νέα σχέδια, νέες δομές και νέα πεδία δράσης. Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή, στις αρχές της δεκαετίας του '90 προέκυψαν πολλές Antifa-ομάδες. Το κίνημα αποκτούσε μεγάλη επιρροή σε νέους ανθρώπους, οι οποίοι ήθελαν να αντιταχθούν σ' αυτήν την εξέλιξη της κοινωνίας. Ο σχηματισμός οργανωμένων αντιφασιστικών ομάδων, και όχι ένα πλήθος εξατομικευμένων ανθρώπων με περιστασιακά ξεσπάσματα δράσης, ήταν η αναγκαία απάντηση στο δεξιό κοινωνικό κλίμα. Σκοπίμως, το Antifa αποτέλεσε και αποτελεί πεδίο ριζοσπαστικής πολιτικοποίησης της νεολαίας.

Ο αντιφασισμός ως νέο κίνημα - μια νέα μορφή πολιτικής οργάνωσης

Σε πολλές πόλεις και στα περίχωρά τους αποκρυσταλλώθηκε κατόπιν συζητήσεων μια νέα μορφή πολιτικής οργάνωσης. Η κινητοποίηση για κάποιο γεγονός απαιτούσε τη συνεργασία πολύ διαφορετικών ακροαριστερών ομάδων, κάτι που μέχρι τότε

σημαίνει επίθεση!

συνέβαινε σπάνια ή ήταν δύσκολο να το φανταστεί κανείς. Σε μια συγκυρία, όπου οι αριστερές απόψεις ήταν στο περιθώριο, η συμμαχία ομάδων αποδείχθηκε μια πραγματικά νέα προοπτική. Σε πολλές περιοχές δημιουργήθηκαν συντονιστικά δράσης αντιφασιστικών ομάδων.

Συσταστικό στοιχείο της νέας κοινής δομής αποτελούσαν τακτικές συναντήσεις απεσταλμένων, στις οποίες οι μεμονωμένες ομάδες συντόνιζαν την εργασία τους και οργάνωναν κοινές δράσεις και καμπάνιες.

Προσανατολισμένη στο σύστημα των συμβουλίων, αυτή η δομή κατάφερε μια αμεσοδημοκρατική και ταυτόχρονα αποτελεσματική ικανότητα δράσης. Οι απόψεις του Antifa όφειλαν να γίνουν αντιληπτά σε κάθε πόλη και οι ομάδες προσιτές σε όσους ενδιαφέρονται. Γι' αυτό το λόγο δημιουργήθηκαν μεταξύ άλλων ανοιχτά σχήματα ή συναντήσεις, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει κάθε ενδιαφερόμενος.

Antifa σημαίνει επίθεση! ... και ευρύτερος αγώνας

Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του Antifa βρισκόταν ο κοινός αγώνας ενάντια στον οργανωμένο νεοναζισμό. Αυτό αφορούσε την παρεμπόδιση εκδηλώσεων της άκρας δεξιάς, την καταπολέμηση νεοναζιστικών δομών μέσα από καμπάνιες ή την παρεμπόδιση πορειών. Πολλές φορές κατάφεραν να περιορίσουν τον ελεύθερο χώρο δράσης των ακροδεξιών, αν όχι να τον εμποδίσουν τελείως.

Προϋπόθεση για κάθε επιτυχή παρέμβαση κατά των φασιστών ήταν και είναι φυσικά η διαφοροποιημένη αντιπαράθεση μαζί τους. Αντίστοιχα αναπτύχθηκε μια συνεχή και ευρεία πολιτική πληροφόρησης σαν σταθερό στοιχείο της antifa δράσης: εδώ ανήκουν τακτικές αναφορές σε έντυπα και προκυρήξεις ή εκδηλώσεις π.χ. σε κοινωνικά κέντρα, στις οποίες λαμβάνουν χώρα διαλέξεις.

Στην πορεία του χρόνου τα θεματικά πεδία των αντιφασιστικών ομάδων διευρύνθηκαν: π.χ. αντιρατσισμός, κινητοποιήσεις ενάντια στις φυλακές απελάσεων και στην πρακτική των απελάσεων στα αεροδρόμια, κριτική στην κρατική πολιτική για τους μετανάστες, το άσυλο, την αναδιάρθρωση των πόλεων και την εσωτερική ασφάλεια.

Think global, act local

Παρόλο που το Antifa πολεμά τη δεξιά στροφή της κοινωνίας μέσα από τις τοπικές εκφράσεις της, το βλέμμα του δεν περιοριζόταν ποτέ σε τοπικό επίπεδο: γι' αυτό το λόγο ασκεί κριτική στη γερμανική εξωτερική πολιτική και στην αυξανόμενη στρατιωτικοποίησή της. Είτε πρόκειται για διαδηλώσεις ή θέατρο δρόμου είτε για προκυρήξεις, η κριτική του Antifa στρέφεται επίσης κατά της πολεμικής και ειρηνευτικής χρήσης του γερμανικού στρατού στο εξωτερικό ως επιβολή των γεωστρατηγικών και οικονομικών συμφερόντων της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

Το νεοφιλελεύθερο και συντηρητικό κλίμα στο εσωτερικό της πολιτικής και της κοινωνίας καθρεπτίζεται βέβαια και μέσα στη νεολαία: αδιαφορία για τα πολιτικά θέματα και αυξανόμενη κυριαρχία των νεοναζι στη νεολαϊστική-πολιτιστική σφαίρα. Σ' αυτές τις δύο τάσεις προσπαθεί να αντιταχθεί το Antifa, μέσα από την υποστήριξη μαθητικών εφημερίδων και πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως συναυλίες με μπάντες (π.χ. μεταναστών) που εκφράζουν την αλληλεγγύη τους στο κίνημα. Με λίγα λόγια, το Antifa πασχίζει τόσο για την ενίσχυση εναλλακτικών αφετηριών

σε πολιτιστικό επίπεδο όσο και για το στήσιμο και την ενδυνάμωση δομών στη σφαίρα της νεολαίας. Έτσι σε κάποιες πόλεις το Antifa διαχειρίζεται μαζί με άλλες ομάδες κοινωνικά κέντρα ως μια πολιτιστική, κοινωνική και πολιτική εναλλακτική λύση - όχι μόνο για τη νεολαία .

Και εδώ;

Είναι ολοφάνερο, ότι στη γερμανική περίπτωση το αντιφασιστικό κίνημα δίνει, πρώτα και κύρια, έμφαση στην *οργάνωση* και στη σχεδιασμένη δράση. Αυτό σημαίνει επίσης, ότι πίσω από τις όποιες βίαιες ενέργειες που πραγματοποιεί, κρύβονται διαδικασίες και ξεκάθαρες πολιτικές σχέσεις. Εδώ γίνεται προσπάθεια να καταπολεμηθούν ο φετιχισμός και το θέαμα της ενέργειας. Στόχος της συλλογικής/κινηματικής βίας δε μπορεί παρά να είναι η κατάργηση των διαχωρισμών μεταξύ γυναίκα-άνδρα, ειδικού-μη ειδικού της βίας, πολιτικού και στρατιωτικού, καθώς επίσης και η κριτική σε οποιοδήποτε σεξισμό, μιλιταρισμό ή macho-στυλ, που αναπαράγονται μέσα στην ακροαριστερή σκηνή.

Και όταν κάτι πάει στραβά ή λάθος, η κριτική και η αυτο-κριτική θεωρούνται δεδομένες και απαραίτητες. Με έναν τρόπο που εδώ μας διαφεύγει συνειδητά. Δεν χρειάζεται να κρυβόμαστε πίσω από το δακτυλάκι μας, η παράδοση του αντιεξουσιαστικού χώρου στην Ελλάδα είναι πολύ "δεξιά" και πρέπει να αλλάξει. Και αυτό είναι θέμα επιλογής. Τον τελευταίο καιρό υπάρχουν στην Αθήνα σοβαρές κινήσεις, με τη δημιουργία Antifa πυρήνων, που επιδιώκουν μια συστηματική και εξωστρεφή δράση.

Οι παραπάνω αντιλήψεις γίνονται επιτακτικές, ειδικά στο πλαίσιο της καπιταλιστικής κοινωνίας, που διαβρώνει όλες τις κοινωνικές σχέσεις και τον τρόπο σκέψης των ανθρώπων, πόσο μάλλον των ανταγωνιστικών πολιτικών υποκειμένων. Τα τελευταία αναπαράγουν συχνά τα σκατά και τις συνήθειες αυτού του συστήματος. Όπως άλλωστε έχουν γράψει κάποιες αντιφα-ομάδες από το Ντύσελντορφ, το Antifa είναι μεταξύ άλλων και αγώνας για το όλον:

"Παρά τη διαφοροποίηση των πολιτικών μας θεμάτων και των αγώνων ενάντια στους κακούς αυτού του κόσμου, η κριτική μας στρέφεται πάντα κατά των πραγματικών αιτιών, κατά της φύσης του συστήματος, ενάντια στην καπιταλιστική αξιοποίηση καθεαυτή. Μόνο μέσω μιας ουσιαστικής αλλαγής του συστήματος θα δημιουργηθούν γενικά οι προϋποθέσεις, για να μπορεί ο άνθρωπος να ζει σε μια κοινωνία χωρίς καταπίεση και εκμετάλλευση.

Ακόμα κι αν φαίνεται μακρινό, οι ομάδες του Antifa προσπαθούν πέρα από την άρνηση του υπάρχοντος να θέτουν στην ημερήσια διάταξη το ουσιαστικά Άλλο, την επανάσταση ως αναγκαία προϋπόθεση. Αυτό σημαίνει να αντιτάσσουμε στο ψέμα για το τέλος της ιστορίας, δηλ. ότι δεν υπάρχει εναλλακτική λύση στο υπάρχον καπιταλιστικό σύστημα, μια πολύ δυνατή διαμαρτυρία - που όπως πάντα πρέπει να οργανωθεί.

Με αυτή την έννοια: Οργανώστε την ακροαριστερή αντίσταση! Ελάτε στο Antifa!"

